

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

**«Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)»
для закладів загальної середньої освіти**

(автори Васильків І.Д., Димій І.С., Шеремета Р.В.)

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)

«Досліджуємо історію і суспільство»

Вступна частина

Модельна навчальна програма з інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (далі – Програма курсу) розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт) і є складовою частиною громадянської та історичної освітньої галузі (далі – Галузь).

Інтегрований курс «Досліджуємо історію і суспільство» передбачений Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОНУ № 235 від 19.02.2021 р.) для адаптаційного циклу НУШ. Він базується на ціннісних орієнтирах, визначених пунктом 4 Державного стандарту. Компетентнісний потенціал курсу відповідає переліку ключових компетентностей та наскрізних умінь, передбачених пунктами 7–9 Державного стандарту. Програма курсу враховує наступність між рівнями початкової та базової середньої освіти. Курс є пропедевтичним, опирається на досягнуті в 1–4 класах НУШ обов’язкові результати навчання і закладає основи для вивчення історії в циклі базового предметного навчання (7–9 класах).

Мета Програми курсу відповідає меті Галузі, закріпленій у п. 20 Державного стандарту: «Розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв’язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції».

Завдання курсу – підготувати дітей до усвідомленого вивчення історії, виробити комплекс умінь та навичок, необхідних для майбутнього навчання і життя, забезпечити засвоєння базових знань відповідно до вікових особливостей здобувачів освіти.

Програма курсу ґрунтується на **принципах наступності та концентричності**. Здобувачі освіти у 5 класі знайомляться з основною суспільствознавчою інформацією, необхідною для формування свідомого громадянина, пізнають свою родину, громаду, себе, дізнаються про успішних і відомих вихідців з України та їх досягнення, отримують початкові знання про минуле України від найдавніших часів до сьогодення за лінійним принципом, оглядово. Від сучасної держави Україна, через родину і громаду, до прикладів успішних діячів, від давнього минулого нашої держави до успіху в сьогоденні – таким є перший «виток» спіралі-концентру для 5

класу. Діти систематизують отримані в початковій школі знання про Україну як сучасну європейську державу під керівництвом вчителя історії. Взаємне знайомство того, хто навчає, і тих, хто здобуває освіту, відбувається під час роботи з частково відомим для п'ятикласників матеріалом, що дозволяє їм проявляти ініціативу, бути активними й успішними. Здобування освіти у 6 класі розпочинається знайомством з історією як наукою та її «інструментами». Робота з першим розділом, як і в 5 класі, передбачає опору на знання і вміння, отримані попередньо. Подальше дослідження історії відбувається через три змістові лінії – «Людина, природа і світ матеріальних речей», «Людина, світ її уявлень та ідей», «Людина, суспільство, влада», які закладені в Додатку 17 Державного стандарту. В межах кожної змістової лінії інформація подається лінійно, хронологічно, послідовно, від найдавніших часів до закінчення епохи Стародавнього світу, із дослідженням за регіонами – Стародавній Схід та Античний світ. Таким чином утворюються три міні-концентри і минуле певних територій, держав, народів вивчається неодноразово, з урахуванням вікових можливостей здобувачів освіти та зростання їх досягнень.

У викладанні інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» **пріоритетними є:**

- вивчення минулого України в контексті світової історії та формування розуміння тісного зв'язку подій і явищ, котрі відбувалися на території України, із навколишніми територіями, народами, процесами;
- досягнення очікуваних результатів навчання через діяльність (індивідуальну, групову, самостійну, колективну, проектну, творчу) здобувачів освіти;
- пізнання загальних процесів, особливостей розвитку суспільства та принципів його організації і формування ключових компетентностей, а на їх основі – досягнення конкретних результатів у здобутті історичних та громадянських знань та умінь користуватися ними.

Структура інтегрованого курсу. Програма курсу передбачає 4 модулі (розділи) в кожному році навчання, розраховані на рекомендовану Типовою освітньою програмою кількість годин. Час, необхідний для вивчення певного розділу (модуля), учитель/вчителька визначають самостійно, орієнтуючись на конкретний клас та обставини. Уроки практичної роботи, уроки узагальнення знань, уроки для проміжного чи тематичного оцінювання учитель/вчителька встановлюють самостійно, за освітньою програмою закладу освіти.

5 клас

Розділ 1. УКРАЇНА – СУЧАСНА ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕРЖАВА

Розділ 2. ВІД РОДИНИ – ДО УКРАЇНИ

Розділ 3. УКРАЇНА – СВІТОВІ, СВІТ – УКРАЇНІ

Розділ 4. СТОРІНКИ НАШОГО МИНУЛОГО. ШЛЯХ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

6 клас

Розділ 1. ІНСТРУМЕНТИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Розділ 2. ЛЮДИНА, ПРИРОДА, СВІТ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ У ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА ДОБУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Розділ 3. ЛЮДИНА, СВІТ ЇЇ УЯВЛЕНЬ ТА ІДЕЙ У ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА ДОБУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Розділ 4. ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ВЛАДА В ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА ДОБУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Шляхи реалізації програми:

- поєднання зусиль педагога і здобувачів освіти, використання підручника, робочих зошитів з друкованою основою та/чи звичайних, комплексу методичних матеріалів для учительства і здобувачів освіти;
- використання можливостей інтернету та індивідуальної «ручної» роботи, проектної діяльності, виконання творчих/практичних завдань;
- поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до організації дослідження історії та суспільства.

Особливості організації освітнього процесу. Інтегрований курс «Досліджуємо історію та суспільство» викладають учителі/вчительки історії. Дослідження історії та суспільства має відбуватися з поєднанням аудіального, візуального сприйняття інформації та роботи з цією інформацією, пошуком інформації та її перетворенням, що є запорукою досягнення очікуваних результатів навчання, зокрема критичного мислення. Заучування визначень термінів, дат, біографій історичних діячів не є самоціллю інтегрованого курсу. Пропедевтичний курс покликаний сформулювати загальні уявлення, систему цінностей, виробити навички здобування та використання інформації, її критичного осмислення.

«ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО»

Основна частина

5 клас

Розділ 1. УКРАЇНА – СУЧАСНА ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕРЖАВА

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності і територіальної цілісності України – добирає інформацію за заданими критеріями – визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства – виокремлює основне і другорядне в тексті – формулює питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел 	<p>Україна – молода держава з великим минулим. Державна символіка. Гривня. Державна мова.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення короткого самостійного письмового повідомлення, інтернет-повідомлення про Україну – Створення усного «сценарію» відеоролика про Україну, презентація ідей – Створення самостійного короткого письмового висловлення про українську мову – Формулювання запитань до тексту
<ul style="list-style-type: none"> – виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення – пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах – визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів за допомогою вчителя – застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя) 	<p>Територія держави. Адміністративний устрій України. Назви українських земель у минулому та сьогодні. Столиця. Україна на мапі світу. Сучасна незалежна</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення території України та її сусідів на картах Європи і світу. Ігри онлайн із картою – Робота із контурною картою: нанесення кордонів України та кордонів сусідніх держав. Позначення столиці України

<ul style="list-style-type: none"> – розрізняє відносно сталі та змінні об’єкти карти – визначає орієнтацію об’єктів відносно сторін світу, суб’єкта спостереження 	<p>Україна в європейському та світовому співтоваристві.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення простих візуальних медіапродуктів (фото, листівка, комікс, книжечка, стіннівка, колаж тощо) самостійно та в групі про територію України – Складання готової мапи-пазла адміністративних одиниць України (настільної гри чи онлайн)
<ul style="list-style-type: none"> – виокремлює основне і другорядне в тексті – формулює питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел – пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема прав, право/закон) з допомогою вчителя – аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися – обґрунтовує необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватись обов’язків громадянина 	<p>Населення. Громадяни України. Правила, звичаї, закони. Конституція України – Основний Закон держави. Права та обов’язки громадянина.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Обговорення інформації про населення України, Конституцію держави – Формулювання запитань до тексту – Відображення отриманої інформації графічно (схеми, таблиці, діаграми) – Написання «конституції» класу – Запис власних міркувань про права та обов’язки
<ul style="list-style-type: none"> – розрізняє повноваження органів влади і приватних осіб – пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода) з допомогою вчителя – виокремлює основне і другорядне в тексті 	<p>Управління державою. Верховна Рада. Уряд. Президент. Місцеве самоврядування. Вибори. Референдум. Україна –</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення схеми/таблиці «Органи державної влади в Україні» – Пошук інформації в інтернеті про органи державної влади в

<ul style="list-style-type: none"> – формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел 	<p>демократична республіка.</p>	<p>Україні за запропонованими параметрами</p> <ul style="list-style-type: none"> – Складання запитань до тексту
<ul style="list-style-type: none"> – критично осмислює ризики, пов'язані зі шкодою для навколишнього середовища – обговорює те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку – виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах – діє для збереження навколишнього середовища 	<p>Природні багатства України. Сталий розвиток. Господарство країни.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Виготовлення колажу «Природні багатства України» – Створення простих мультимедійних продуктів за підтримки вчителя/вчительки, членів сім'ї або інших учнів «Екологічні питання мого регіону» – Складання маршруту уявної мандрівки Україною
<ul style="list-style-type: none"> – застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій – формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел 	<p>Здобутки та труднощі сучасної України. Українське військо. Захист держави.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Волонтерська акція (малюнок, відеоповідомлення, лист) для захисників України – Укладання «листа в майбутнє»/самостійного письмового повідомлення/інтернет-повідомлення про сьогоднішню Україну – Запис власних міркувань про важливість захисту держави

Розділ 2. ВІД РОДИНИ – ДО УКРАЇНИ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій – дотримується визначених правил і пропонує в разі потреби зміни до них під час організації подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, а також для прогулянок і відпочинку – наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи – виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) – позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані 	<p style="text-align: center;">Моя маленька Батьківщина на мапі України та в її житті. Моя вулиця. Мій дім.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Пошук краєзнавчої інформації – Відвідування місцевого музею – Створення реклами, логотипу рідного краю – Укладання плану екскурсії рідною вулицею – Підбір матеріалів для колажу «Мій край у давнину і сьогодні»
<ul style="list-style-type: none"> – установлює послідовність історичних подій (подій свого життя) за допомогою лінії часу – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини – визначає негативні емоції та застосовує способи їх опанування та реакції на них 	<p style="text-align: center;">Я і моя сім'я. Родовід. Факти та події моєї біографії. Звичаї, традиції. Мій саморозвиток. Особистий простір. Гідність.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення самостійного письмового повідомлення, інтернет-повідомлення «Моя суперсила та сила моєї родини» – Укладання схеми свого родоводу і впорядкування його опису – Наведення прикладів для наслідування серед осіб своєї

<ul style="list-style-type: none"> – дотримується принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті – детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) – поводить з повагою до гідності інших осіб – дотримується вимог щодо непорушення особистого простору інших осіб – виявляє порушення права на особистий простір та протидіє цьому 		<p>родини, сусідів</p> <ul style="list-style-type: none"> – Запис власних міркувань щодо власної гідності, меж особистого простору
<ul style="list-style-type: none"> – описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання в їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) – розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними – бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить – описує почуття, емоції та потреби, що мають інші люди – визначає способи власної співучасті в житті класу/закладу освіти/родини/місцевої спільноти – спільно з однолітками усвідомлено бере участь у громадських заходах – пояснює відмінності між громадським та особистим простором – пояснює потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення 	<p>«Я» і «МИ»: рівні та різні. Спільноти. Громада. Правила співжиття. Громадський простір.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Тренінгове заняття «Рівні та різні» – Створення візуалізації до поняття «толерантність» – Робота над проектом «Правила співжиття» (або «Як поводитись у громадському просторі»)

<ul style="list-style-type: none"> – наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності 		
<ul style="list-style-type: none"> – демонструє сміливість та рішучість в обстоюванні справедливості в середовищі закладу освіти з дотриманням прав інших учасників освітнього процесу – бере участь у виборах до органів самоврядування закладу освіти, аналізує та оцінює їх роботу – аналізує правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини – намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їх погляду 	<p>Моя шкільна громада. Друзі. Громадські справи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Проект «Лідерство та шкільна активність» – Проведення дослідження про роботу шкільного самоврядування – Запис власних думок про реальні та майбутні громадські справи свого класу, шкільної громади
<ul style="list-style-type: none"> – пояснює, чому і якими правами від народження наділена кожна людина – пояснює, як держава забезпечує реалізацію прав людини (зокрема дитини) – називає порядок дій у випадку порушення прав дитини – обґрунтовує необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватись обов'язків громадянина – переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і повазі до гідності людини – обговорює важливість поваги прав людини всіма людьми – виявляє мову ворожнечі – ідентифікує випадки дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначає їх наслідки для особи і групи осіб, до якої ця особа належить 	<p>Права людини. Права дитини. Дискримінація. Мова ворожнечі. Причини виникнення конфліктів та способи їх подолання.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Тренінгове заняття з базових прав людини (зокрема дитини) – Укладання переліку (чи візуалізації) прав людини. – Створення повідомлення «Як діяти, коли порушують мої права» – Інтерактивні вправи на перевірку розуміння булінгу – Ситуативні вправи на вироблення навичок безпечної поведінки у конкретній ситуації – Опрацювання практик подолання конфліктів – Формулювання запитань та

<ul style="list-style-type: none"> – конструктивно реагує на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості, не замовчує їх – зважає на емоції та почуття інших осіб у своїй поведінці 		<p>пошук інформації щодо причин конфліктів та проявів мови ворожнечі</p>
<ul style="list-style-type: none"> – розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/вторинні, текстово-візуальні тощо) – пояснює способи нагромадження та пошуку інформації – формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел – розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах 	<p>Інформаційний простір. Факт і судження. Історичний факт, подія, процес. Інформаційна безпека.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Вправи на визначення видів джерел інформації та медіаграмотності – Учнівська активність «Соціальні мережі і я» – Наведення прикладів фактів та суджень у текстах медіа
<p>Розділ 3. УКРАЇНА – СВІТОВІ, СВІТ – УКРАЇНІ</p>		
<p>Очікувані результати навчання</p>	<p>Пропонований зміст</p>	<p>Види навчальної діяльності</p>
<ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує користь обміну досвідом та взаємонавчання; пояснює значення освіти в житті людини – визнає успіхи та досягнення інших осіб – порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури і пояснює їх значення – визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації – формулює питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел 	<p>Україна: погляд ззовні. Освіта, наука, мистецтво, спорт.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Укладання запитань для уявного/реального інтерв'ю з митцем/спортсменом/науковцем. – Укладання переліку «Ними гордиться Україна і світ» – Пошук інформації в інтернеті за запропонованими параметрами

<ul style="list-style-type: none"> – висловлює власне судження про культурне розмаїття та його цінність для суспільства, виявляє зацікавленість переконаннями інших людей – визначає риси/ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела – виокремлює основне і другорядне в тексті – пояснює, що вдалося та не вдалося досягти під час виконання роботи 	<p>Світові винаходи та Україна. Козацька чайка. Петро Прокопович і рамковий вулик. Ігор Сікорський, його гелікоптер та перший пасажирський літак. «Траса Кондратюк» та місячна програма «Аполлон». Микола Леонтович та «Щедрик». Ян Кум та WhatsApp. Інші відомі в Україні та за її межами постаті та відкриття.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення віртуальної стіни «Унікальні винаходи українців» – Проведення міні дослідження про одного із запропонованих винахідників – Укладання переліку всесвітньовідомих винаходів за шкалою «лінія цінностей»
<ul style="list-style-type: none"> – зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти – розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах – визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (у межах теми) – пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ 	<p>Відомі українці в світі. Анна Ярославівна. Юрій Дрогобич. Ілля Мечников. Микола Миклухо-Маклай. Серж Лифар та Соломія Крушельницька. Стів Возняк.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Складання «десятки» («20») відомих українців – Пошук інформації для відповідей на запитання «Чому ми про це вивчаємо?» – Перегляд відеоматеріалів про відомих українців – Виокремлення ключових фактів із текстів Вікіпедії про відомих українців – Формулювання запитань до тексту

Розділ 4. СТОРІНКИ НАШОГО МИНУЛОГО. ШЛЯХ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – послідовно викладає інформацію, будує виступ з дотриманням структури – описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі – співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) – формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей – визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (у межах теми) – добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми – формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду – зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів – пояснює причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу – виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах – використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів 	<p>Народи, що проживали на території України в минулому (оглядово). Держави, що існували на території України в минулому (етапи історії української державності, оглядово).</p> <p style="text-align: center;">Русь-Україна. Королівство Руське. Визначні постаті та пам'ятки княжого періоду. Княгиня Ольга, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, король Данило.</p> <p style="text-align: center;">Козацька Україна. Запорозька січ. Гетьманщина. Визначні постаті та пам'ятки козацького періоду. П.Сагайдачний,</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Написання повідомлення для інтернет-спілкування на обрану тему – Створення постера про визначного діяча (на вибір) княжого/іншого періоду – Онлайн-екскурсія на Січ/Крим – Уявне інтерв'ю з історичною постаттю (укладання запитань та відповідей) – Рольова гра «Оживи історичну постать» (учні уявно перевтілюються в діяча української культури, правителя тощо) – Перегляд відеоінформації про історичних діячів – Створення короткого самостійного письмового висловлення на запропоновану тему – Написання «Листа в минуле» до певного історичного діяча – Укладання колажу зображень пам'яток певних періодів,

<ul style="list-style-type: none"> – описує й характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури – пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ – визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій 	<p>Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Калнишевський.</p> <p>Українські землі під владою інших держав. Крим у минулому.</p> <p>Світочі української думки і слова. Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка. Українські меценати.</p>	<p>спроба систематизації за «прив'язкою» до місцевості, періоду чи діяча</p>
<ul style="list-style-type: none"> – розрізняє тексти соціального та історичного змісту – формулює висновок, судження на основі наведених фактів, використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів – формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду – висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій – зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів 	<p>Перша світова війна і Україна. Визвольні змагання. Спроби створення української держави в 1917–1921 роках. УНР, ЗУНР, Українська держава.</p> <p>Україна в складі СРСР. Знищення української самостійності. Голодомор. Події Другої світової війни на</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення фотоколажу історичних подій ХХ століття/ презентація фотовиставки «Історія України в об'єктиві камери» – «Читання» легенди карти – Укладання повідомлення (усного чи письмового) про перебіг певної історичної події. – Перегляд відеоматеріалів про відповідні історичні події. Обговорення їх змісту. – Екскурсії/віртуальні екскурсії

<ul style="list-style-type: none"> – виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів – розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах – пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ – встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) – визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства – застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій – наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання – обґрунтовує небезпеку замовчування порушення прав людини – наводить приклади протидії порушенням прав людини – бере до уваги зміни, оцінює їх ризики та переваги для власного життя та життя спільноти – наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогодні – пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 	<p>території України. Холокост. Розвиток України у повоєнний період. Русифікація.</p> <p>Проголошення незалежності України. Помаранчева революція. Революція Гідності. Небесна сотня. Російсько-українська війна. Кіборги.</p> <p>Україна, Європа, світ. Виклики сучасності.</p>	<p>до музеїв України</p> <ul style="list-style-type: none"> – Складання календаря пам'ятних дат України – Створення самостійного короткого письмового повідомлення про обрану подію – Складання запитань до тексту
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> – зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя – наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо – взаємодіє з людьми з відмінними ідеями та цінностями 		
<ul style="list-style-type: none"> – використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження – описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури – пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю – визначає, що влаштовує/не влаштовує в знайомому оточенні пропонує, як можна змінити те, що його/її не влаштовує – адаптує свою поведінку до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід – пояснює, що вдалося та не вдалося досягти під час виконання роботи 	<p>Зробимо цей світ кращим!</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Лист собі у майбутнє» («Мої мрії») – Створення командного мініпроєкту для класу, школи, громади – Віртуальна екскурсія та «репортаж» про «відвідані» об'єкти

6 клас

Розділ 1. ІНСТРУМЕНТИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів – виокремлює основне і другорядне в тексті – наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні 	<p>Вступ. Історія – наука про минуле людства. Цивілізація: матеріальне та духовне вираження. Найдавніші цивілізації світу (оглядово).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Складання асоціативного грона до терміна «історія» – Віртуальна екскурсія до історичного музею та її обговорення – Робота з текстом підручника (знайомство з його структурою) – Укладання переліку ознак цивілізації
<ul style="list-style-type: none"> – формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел – пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах – визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (у межах теми) – добирає приклади, які розкривають поняття/ терміни, що використовуються в межах теми – виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах 	<p>Історичні джерела. Усні, писемні, речові. Музеї, архіви. Фото-, аудіо-, відео джерела. Археологічна культура.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Відображення отриманої інформації графічно (схеми, таблиці, діаграми). Укладання схеми «Історичні джерела» – Вправи на визначення видів історичних джерел – Моделювання археологічного дослідження – Упорядкування переліку загальних ознак археологічної культури

<ul style="list-style-type: none"> – визначає риси/ознаки артефакту (музейного об’єкта), писемного та візуального джерела – визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів за допомогою вчителя – формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел 	<p>Історичні дослідження. Спеціальні історичні дисципліни, історичні пам’ятки, історичні відкриття. Визначні історичні пам’ятки України. Етнографія та етніміка.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення переліку/глосарію/тулбоксу (Toolbox – коробка з інструментами) із новими поняттями теми – Укладання таблиці «Спеціальні історичні дисципліни» – Запис власних міркувань на тему «Історичні пам’ятки»
<ul style="list-style-type: none"> – виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення – співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) – визначає орієнтацію об’єктів відносно сторін світу, суб’єкта спостереження – виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) – наводить приклади історичних пам’яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо – розрізняє відносно сталі та змінні об’єкти карти 	<p>Історична карта. Історичний простір. Історичні регіони світу. Історико-етнографічне районування України.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Робота з історичною картою, «читання» легенди карти, позначення на карті історико-географічних регіонів України – Пошук інформації в інтернеті за запропонованими критеріями – Віртуальна/реальна екскурсія музеями-скансенами України та її обговорення – Укладання таблиці «Історичні регіони світу»
<ul style="list-style-type: none"> – пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття) 	<p>Історичний час. Періодизація історії людства. Історична математика. Літочислення. Римські цифри. Лінія часу.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення стрічки часу, нанесення на стрічку часу періодів історії людства – Упорядкування хронологічного ряду, вправи із історичною

<ul style="list-style-type: none"> – розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу 		<p>картою та стрічкою часу, співвіднесення історичних подій із відповідним періодом</p> <ul style="list-style-type: none"> – Розв’язування хронологічних задач
<ul style="list-style-type: none"> – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації – встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) – наводить приклади історичних пам’яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо 	<p>Історія України – частина світової історії. Періодизація історії України. Ключові процеси на території України від доісторичного періоду до завершення доби Стародавнього світу (оглядово).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Нанесення на стрічку часу періодизації історії України – Створення мультимедійного продукту або візуалізації ключових процесів стародавньої історії на території України – Встановлення тривалості історичних подій – Створення повідомлення на історичну тематику – Розв’язування хронологічних задач на матеріалі теми
<p>Розділ 2. ЛЮДИНА, ПРИРОДА, СВІТ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ У ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА ДОБУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ</p>		
<p>Очікувані результати навчання</p>	<p>Пропонований зміст</p>	<p>Види навчальної діяльності</p>
<ul style="list-style-type: none"> – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу 	<p>Праісторія – дописемний період. Формування і розселення людини. Первісність.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Виготовлення робочого аркуша/лепбуку «Кам’яний вік» – Віртуальна мандрівка в минуле (складання плану, репортаж-звіт про мандрівку)

<ul style="list-style-type: none"> – виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах – розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому 	<p>Кам'яний вік у «біографії» людства. Періодизація кам'яної доби. Зміна природних умов та пристосування до них перших людей у добу палеоліту та мезоліту. Винайдення вогню. Приручення тварин. Привласнювальне господарювання. Перші житла. Пам'ятки палеоліту та мезоліту на території України.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Наведення прикладів впливу зміни природних умов на діяльність людини – Екскурсія в історичний музей та її обговорення/звіт-репортаж
<ul style="list-style-type: none"> – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу – розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому – визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій – виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, 	<p>Неолітична революція – перехід до відтворювального господарювання. Поява землеробства і скотарства. Кочовий та осілий способи життя. Перші землероби та скотарі на території України. Господарська діяльність людини. Поселення перших землеробів. Єрихон. Чатал-Гююк. Землероби Дворіччя,</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Складання глосарію «Неолітична революція» – Створення графічного коміксу про землеробів Шумеру або перших землеробів та скотарів України – Розв'язування хронологічних задач за матеріалами теми – Робота з картою

<p>географічне розташування, доступ до природних ресурсів)</p>	<p>долин Нілу та Інду. Зрошення.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> – використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження – описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури – формулює висновок, судження на основі наведених фактів 	<p>Писемність. Малюнкове письмо. Матеріали для письма. Способи письма. Найвідоміші писемні пам'ятки доби Стародавнього світу.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Учнівські активності «Малюнок на скелі/камені», створення глиняної таблички із клинописним текстом – Укладання «каталогу» найдавніших писемних пам'яток – «Читання» зразків давніх написів
<ul style="list-style-type: none"> – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – устанавлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу – визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій 	<p>Мідно-кам'яна доба. Початок обробки металів. Ремесла. Обмін — торгівля. Трипільська та середньостогівська культури. Орне землеробство. Протоміста.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Віртуальна/реальна екскурсія в музей трипільської культури – Створення малюнка трипільської кераміки із традиційними символами – Робота з картою – Розв'язування хронологічних задач на матеріалах теми
<ul style="list-style-type: none"> – встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) – виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) 	<p>Бронзова доба. Матеріали і технології. Перші штучні матеріали (кераміка, тканина, бронза), пристрої та знаряддя праці (ручний дріль та ін.). Винайдення колеса. Гончарний круг, транспорт.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення мультимедійного продукту або візуалізації, карток Brain Vox («Скриньки знань») до теми уроку (постери із малюнками винаходів епохи бронзи та запитаннями до ілюстрації)

	Житла. Поселення. Посуд. Їжа. Одяг. Міграції.	– Формулювання запитань для уявного/реального інтерв'ю з ученими-істориками
<ul style="list-style-type: none"> – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу – наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо – визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій 	<p>Ранній залізний вік. Зброя. Військова справа. Матеріальна культура: загальні риси. Споруди житлові та громадські. Монументальні споруди. Культіві споруди.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення Lego-поселення залізного віку – Формування мультимедійного продукту або візуалізації пам'яток матеріальної культури, спроба їх систематизації за видами чи територіями
<ul style="list-style-type: none"> – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу – розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому – виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) 	<p>Перші цивілізації Межиріччя, Трипілля, Єгипту, Індії, Китаю - особливості співіснування з природою та досягнення їх матеріальної культури. Матеріальна культура народів Передньої Азії в давнину. Матеріальна культура населення Стародавніх</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Реалізація проєкту «Цивілізації Стародавнього світу» (малюнок, інтерактивний плакат, Minecraft-поселення, відеоролик тощо) – Розв'язування хронологічних задач за матеріалами теми – Робота з картою – Укладання порівняльних таблиць

<ul style="list-style-type: none"> – визначає на карті положення географічних об’єктів, культурно-історичних пам’яток, місця історичних подій – зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя – наводить приклади змін у житті суспільства, пов’язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогодні – описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі 	<p>Греції та Риму. Побут, їжа, одяг, житло.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Запис власних міркувань щодо розвитку матеріальної культури окремих територій
<ul style="list-style-type: none"> – встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) – описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі – виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів – визначає на карті положення географічних об’єктів, культурно-історичних пам’яток, місця історичних подій – позначає розміщення об’єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані – пояснює причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу – зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя 	<p>Населення території України раннього залізного віку. Землероби та кочівники.</p> <p>Велика грецька колонізація. Грецькі колонії на території України – господарський аспект.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Виготовлення візуалізації/порівняльного колажу «Землероби та кочівники України» – Робота з картою – Розв’язування хронологічних задач за матеріалами теми – Віртуальна екскурсія в минуле та репортаж-звіт – «Інтерв’ю» з мешканцем грецького поселення на території України – Складання асоціативного грона
<p>Розділ 3. ЛЮДИНА, СВІТ ЇЇ УЯВЛЕНЬ ТА ІДЕЙ У ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА ДОБУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ</p>		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	– Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей – наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо – виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів – виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах – розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/вторинні, текстово-візуальні тощо) 	<p>Перші світоглядні уявлення. Стихійні знання. Релігійні уявлення доісторичного періоду: тотемізм, анімізм, фетишизм. Магічні дії. Первісні художники. Світогляд і цінності.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Робота з історичними термінами. Складання глосарію – Робота з текстом підручника – Пошук ілюстрацій-прикладів до матеріалів теми – Підбір прикладів відображення світоглядних уявлень у казках, міфах, переказах
<ul style="list-style-type: none"> – встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) – розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю – наводить приклади етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні – наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо 	<p>Релігія. Язичництво. Політеїзм. Монотеїзм. Релігійні вірування найдавніших цивілізацій. Перші світові релігії, що виникли в добу Стародавнього світу, та їх локалізація.</p> <p>Світогляд і цінності людини Стародавнього світу. Міфи. Символи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Наведення прикладів монотеїстичних та політеїстичних релігій – Виготовлення лепбуку богів та міфічних героїв Стародавнього світу – Укладання таблиці «Світові релігії» – Пошук додаткових ілюстрацій до матеріалів теми

<ul style="list-style-type: none"> – пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов’язані з подіями їх життя, станом суспільства – виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах – розрізняє тексти соціального та історичного змісту – зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя 	<p>Духовний світ трипільців, киммерійців, скіфів, сарматів, слов’ян.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> – виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах; пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов’язані з подіями їх життя, станом суспільства – обґрунтовує користь обміну досвідом та взаємонавчання, пояснює значення освіти в житті людини 	<p>Знання та вміння (письмо, читання, математика, ремесла). Прикладний характер освіти. Виховання.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення STEM- моделей винаходів цивілізацій Стародавнього світу – Створення оповідання про життя свого ровесника в Стародавньому світі
<ul style="list-style-type: none"> – розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому – наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи – розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/вторинні, текстово-візуальні тощо) 	<p>Зародження наукових знань. Найважливіші наукові досягнення цивілізацій Стародавнього світу.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Уявна прес конференція із діячами науки Античності – Укладення «каталогу» наукових та технічних досягнень – Систематизація досягнень за галузями, територіями, важливістю (на вибір)

<ul style="list-style-type: none"> – формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей – розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/ вторинні, текстово-візуальні тощо) – розрізняє тексти соціального та історичного змісту – визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації – послідовно викладає інформацію, будує виступ з дотриманням структури 	<p>Літературні пам'ятки Стародавнього світу. Бібліотеки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Створення буктрейлерів до літературних творів Стародавнього світу – Обговорення змісту пам'яток літератури (на вибір) – Систематизація пам'яток літератури за жанрами/країнами (на вибір)
<ul style="list-style-type: none"> – наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо – наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні – визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій – позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані – формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей – добирає інформацію за заданими критеріями 	<p>Мистецтво. Найвідоміші пам'ятки образотворчого мистецтва та архітектури цивілізацій Стародавнього світу. Сім чудес світу. Антична культура. Еллінізм.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Віртуальна мандрівка до музею для ознайомлення із пам'ятками образотворчого мистецтва цивілізацій Стародавнього світу – Підготовка повідомлення про сім чудес світу – Використання ресурсу earth.google для віртуальної мандрівки до одного із семи чудес світу (на вибір), звіт про «мандрівку» – Використання ресурсу artsandculture.google для знайомства з пам'ятками культури
<ul style="list-style-type: none"> – формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей 	<p>Громадський простір суспільств Стародавнього</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Інсценізація уривка із античних драматичних творів

- визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій
- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства
- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи
- пояснює відмінності між громадським та особистим простором
- наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності
- добирає інформацію за заданими критеріями
- зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя
- висловлює власне судження про культурне розмаїття та його цінність для суспільства

Сходу та Античності.
Античний театр.
Олімпійські ігри.
Гладіатори.

- Аналіз історичних джерел про проведення Олімпійських ігор
- Виготовлення промопродукції для Олімпійських ігор у Стародавній Греції
- Використання ресурсу earth.google для віртуальної мандрівки
- Використання ресурсу artsandculture.google для знайомства з пам'ятками Стародавніх Риму та Греції

Розділ 4. ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ВЛАДА В ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА ДОБУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> – виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів – пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства – визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації 	<p>Розвиток людських колективів у доісторичний (дописемний) період. Виникнення перших держав. Ознаки держави. Форми державного правління. Імперії: формування, розквіт, занепад (загальний огляд). Рабство. Демократія. Міста-держави.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Складання глосарію теми – Формулювання запитань до медіатекстів, пов'язаних з темами, що вивчаються – Формування асоціативного грона до питань теми – Створення самостійного письмового

- зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти
- формулює висновок, судження на основі наведених фактів
- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів)
- формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду
- пояснює, чому і якими правами від народження наділена кожна людина
- наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання
- виявляє мову ворожнечі
- аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися
- пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода, права, право/закон) з допомогою вчителя
- розрізняє повноваження органів влади і приватних осіб
- розрізняє тексти соціального та історичного змісту

Правила співжиття. Звичаєве право.
Найдавніші збірки законів
Стародавнього Сходу та
Античності. Покарання.

висловлювання про права
людини в стародавньому
суспільстві

- Участь у дискусії «Чому імперії занепадають?»
- Участь у міні проекті «Рабство і демократія в Стародавньому світі»

- виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах
- встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя)
- описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі
- розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю
- виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів
- визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій
- позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані
- описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі
- розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю
- добирає інформацію за заданими критеріями
- формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду

Спільне та відмінне в організації держав Єгипту, Китаю, Індії. Цікаві події їх військово-політичної історії.

Особливості розвитку суспільства і державної влади у Передній Азії. Вавилон, Ассирія, Фінікія, Персія, Ізраїльсько-Іудейське царство.

Мінойське і Мікенське царства. Міста-держави Стародавньої Греції. Афіни. Спарта. Велика грецька колонізація (політичний аспект). Організація суспільства в кочових народів Північного Причорномор'я.

Італія. Місто Рим. Римська республіка та імперія. Диктатура. Територіальні завоювання.

Міждержавні конфлікти Стародавнього світу. Завойовницькі походи, війни. Рим і Карфаген, Персія і Греція. Держава Александра Македонського.

- Складання глосарію теми
- Робота з картою. Читання легенди карти. Порівняння інформації
- Укладання хронологічної та синхроністичної таблиць
- Систематизація інформації за територіальним та тематичним принципами
- «Репортаж з минулого» (складання тексту та обговорення візуального ряду для інформаційної телепередачі чи ютуб-каналу (уявних чи реальних))
- Участь у дискусії «Чому відбувалися війни?»
- Синхронізація подій та процесів на території України з етапами розвитку держав Стародавнього світу
- Укладення повідомлення про діяльність правителів/полководців держав Стародавнього світу

- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю
- наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо
- розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому
- виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів
- формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей
- зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів
- послідовно викладає інформацію, будує виступ з дотриманням структури
- наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні
- виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах

Велике переселення народів.
Політичні та соціальні зміни в Європі. Територія та населення України в час Великого переселення народів. Велике розселення слов'ян.

- Віртуальні мандрівки в минуле (країни/періоди – на вибір)
- Участь у проєкті «Сліди епохи Античності в сьогоденні»
- Рольова гра «Спарта»
- Укладання каталогу «Крилаті вислови» епохи Стародавнього світу та пояснень до нього

– визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій – зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти – позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані		